

HATIDŽA ČAR-DRNDA
(Sarajevo)

VAKUFSKI OBJEKTI U BOSANSKOM SANDŽAKU – sedma decenija 16. stoljeća –

U ovom radu biće predstavljeni vakufski objekti uspostavljeni na prostoru Bosanskog sandžaka do kraja sedme decenije 16. st., zahvaljujući kojima su nastala i razvijala se urbana naselja, ili, zahvaljujući kojima je izvršena transformacija nekih trgova u urbana naselja orijentalno-islamskog tipa. Rad je rađen na bazi izvornog materijala koji se čuva u Osmanskom državnom arhivu u Istanbulu¹, kao i na osnovu literature bazirane na izvornom materijalu koja tretira vakufske objekte u naznačeno vrijeme.

Popis vakufa u Bosanskom sandžaku iz 1565. godine, koji predstavlja bazu navedenog rada, nije svojim sadržajem obuhvatio sve vakufske objekte uspostavljene na ovom području do kraja sedme decenije 16. stoljeća, međutim koristeći druge izvore i literaturu, neke smo evidentirali u ovom radu.

Prema podacima navedenog izvora najbrojniji i najkvalitetniji objekti sagrađeni u Bosanskom sandžaku do 1565. godine bile su džamije i mesdžidi. U koncepciji islamskog grada džamija i mesdžid su predstavljali centralno mjesto odakle se grad dalje razvijao, jer su u sebi objedinjavali sve važnije komponente društvenog života: unutar njihovih prostora održavali su se vjerski obredi, vršila pouka, obrazovanje djece i odraslih, održavana su predavanja iz vjerskog, moralnog i duhovnog života i rješavani problemi zajednice na nivou naselja.

U Bosni, kao i u drugim dijelovima države, prve su džamije podizane po naređenju centralne administracije i to na mjestima koja su imala za državu bitan društveno-ekonomski značaj. Takve su džamije nosile imena vladajućih sultana, a izdržavane su, sve dok je to država bila u stanju, prihodima iz državne blagajne. Kada država nije više bila u stanju da plaća troškove njihovog izdržavanja, to su dobrovoljno preuzimali na sebe pojedinci ili pojedine mahale.

¹ Istanbul, Osmanlı Başbakanlık Arşivi, Maliyyeden Müdevver, Tapu defter, br. 625 (u daljem tekstu MM 625).

DŽAMIJE I MESDŽIDI

Sarajevo

Džamija sultana Mehmeda (1451-1481)

Sačuvana je do danas, ali u izmijenjenom obliku i nosi ime Careva džamija. Ovo je bio mesdžid, koji je dao sagraditi bosanski namjesnik Isa-beg Ishaković prije 1462. godine. Mesdžid je poklonio sultanu Mehmed-hanu, pa je postao džamija. Nakon toga su džamijski službenici dobili timare, a prihodi vakufa, koje su koristili, određeni su za zaviju.² Službenici džamije 1565. godine: imam, hatib i muezin uživali su timare, a sredstva za prostirku i osvjetljenje podmirivana su iz harača. Navedene godine Mehmed Čelebi Direk-zade uvakufio je 4.500 akči za učenje Kur'ana u navedenoj džamiji.

Mesdžid Ajas-paše,³

sagrađen je prije 1477. godine. Za njegovo održavanje uvakufljeni su prihodi od koristonosnih objekata u iznosu od 7.000.⁴ Osim toga i drugi građani Sarajeva priključili su prije 1565. godine svoje vakufe navedenom vakufu. Đulbaša, gospođa Hasana čelebija, dala je 3.640 akči, Murat, oslobođeni rob Jahja-paše, godišnje 500 akči, Pijale, oslobođeni rob Husrev-bega 3.600 akči, Čose Sinan zemljišnu parcelu koja je godišnje donosila prihod od 40 akči i Uzun kovač prihode od dućana u iznosu od 60 akči. Prihodi navedenog vakufa služili su i za održavanje mekteba, kojeg je dao sagraditi Ajas-paša, kao i za održavanje mosta.

U mahali Ajas-paše nalazila se osnovna škola hadži Alije. Za ovu školu on je uvakufio sedam hiljada gotovog novca i prihode od šest dućana.⁵

Kada je Austro-Ugarska 1878. okupirala Bosnu i Hercegovinu ovaj mesdžid je pretvoren u vojno skladište. Mesdžid je izgorio 1897. godine, a Vakufska direkcija je na njegovom mjestu sagradila hotel Central.

Mesdžid Jakub-paše

Mesdžid je dao sagraditi bosanski namjesnik Jakub-paša 1491. na krajevima ulica Megare i Magode. Porušen je 1936. godine.⁶ Godine 1565. za ovaj mesdžid se navodi da je u ruševnom stanju. Prihodi vakufa su bili skromni, svega 632 akče. Građani Sarajeva: Nesuh vojvoda, Mehmed, sin Jusufov,

² MM 625, s. 688-689.

³ Ajas-beg je bio namjesnik Bosanskog sandžaka u periodu od 1470-1475. Povremeno se opet javlja u Bosni. Kasnije je premješten i naimenovan za hercegovačkog sandžakbega. Više o njemu i njegovom vakufima vidjeti: H. Šabanović, "Vakufnama bosanskog sandžak-bega Ajas-bega, sina Abdulhajeva iz 1477.", *Vakufname iz Bosne i Hercegovine (XV i XVI vijek)*, Orijentalni institut, Sarajevo 1985., s. 27-32. (dalje *Vakufname...*)

⁴ MM 625, s. 690.

⁵ Isto, s. 706.

⁶ M. Mujezinović, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine I* – Sarajevo, "Veselin Masleša", Sarajevo 1974., s. 89 (dalje *Epigrafika...*).

Mehmed, sin Alijin i gospođa Seldžuka, supruga hamamdžije Kemala svoje pojedinačne vakufe u ukupnom iznosu od 12.500 akči priključili su ovom vakufu. Ovom vakufu priključio je i šejh Alaudin svoj vakuf koji se sastojao od prihoda dva mlina na rijeci Miljacka, čiji su godišnji prihodi iznosili 300 akči.⁷

Mesdžid Mehmed-bega, sina umrlog Mineta,

nalazio se na mjestu gdje se danas nalazi zgrada Uprave islamske zajednice, a sagradio ga je bosanski sandžakbeg Mehmed-beg Minetović (1463-1464). Vakuf mesdžida 1565. godine sastojao se od prihoda najamnine dućana i zemljišnih parcela u iznosu od 6.562 akči.⁸

Džamija Jahja-paše,

situirana je na Čurčića brijegu. Bosanski namjesnik Jahja-paša ju je dao podići 1482/3.⁹ Godine 1565. prihodi vakufa su iznosili 6.630 akči, a sastojali su se od prihoda zemina Komatin, zemina Ljutić, 6 milinova, zatim čiftlika, livade i 4 dućana. Građani Sarajeva hadži Ali, hadži Ibrahim i Murat, sin Hasanov prije 1565. godine priključili su ovom vakufu svoje novčane vakufe u iznosu od 9.700 akči.

Mesdžid Firuz-bega

Početakom 16. stoljeća bosanski namjesnik Firuz-beg¹⁰ dao je sagraditi čitav kompleks: mesdžid, medresu, hamam, dućane i kuće. Prihodi vakufa 1565. godine iznosili su 18.752 akče i služili su za održavanje mesdžida i medrese.¹¹

Mesdžid Mehmed-bega, sina Isa bega,

sagrađen je 1519/20. godine.¹² Prema podacima iz 1565. godine, ovaj mesdžid je na osnovu sultanovog fermana postao džamija i izdržavana je iz prihoda vakufa koji su se navedene godine sastojali od: prihoda dućana u iznosu od 11.928 akči i mukate čiftlika u kadiluku Mostar u iznosu od 900 akči.¹³

Džamija Iskendera, kethode Mustafe-paše

Džamiju je dao sagraditi između 1516. i 1528. godine¹⁴ na lokalitetu Mutni potok. Mesdžid je porušen 1952. godine.¹⁵ Prihodi vakufa 1565. godine izno-

⁷ MM 625, s. 691, 693.

⁸ Isto, s. 690.

⁹ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 72.

¹⁰ Firuz-beg je bio bosanski namjesnik između 1505-1512. Njegove džamija i medresa bile su sagrađene na lokalitetu koji se danas zove Medrese. Više o tome vidjeti: H. Šabanović, "Teritorijalno širenje i građevni razvoj Sarajeva u XVI vijeku", *Radovi*, knj. XXVI, Odjeljenje historijsko-filoloških nauka, knj. 9, s. 39.

¹¹ MM 625, s. 692.

¹² S. Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, Sarajevo 1911., s. 146-147. (dalje *Sarajevske džamije...*)

¹³ MM 625, s. 693.

¹⁴ Behija Zlatar, *Zlatno doba Sarajeva*, "Svjetlost", Sarajevo 1996., s. 48. (dalje *Zlatno doba...*)

¹⁵ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 192.

sili su 5.125 groša, a građani Sarajeva: Timurhan, Reis Ali, Džanfed, šejh Bajezid i Ferhad čelebi priključili su ovom vakufu svoje vakufe u iznosu od 17.760 akči.¹⁶

Mesdžid Sinana Čelebi, sina Iskendera u mahali Komatin,

sagrađen je prije 1565. godine. Prihodi vakufa iznosili su 1565. godine svega 1260 akči godišnje.¹⁷

Mesdžid mimara Sinana,

sagrađen je prije 1528. godine na lokalitetu Golobrdica.¹⁸ Glavnica vakufa ovog mesdžida 1565. godine iznosila je 15.000 akči. Uz džamiju je dao sagraditi i osnovnu školu za djecu u istoimenoj mahali.¹⁹

Mesdžid hadži Ejnehana u mahali Iskender,

sagrađen je prije 1528. godine na lokalitetu Vratnik. Hadži Ejnehan je bio dizdar tvrđave Hodi Dide. Glavnica novca ovog vakufa iznosila je 1565. godine 10.000 akči. Građani Sarajeva: gospođa Hanifa, supruga hadži Ejnehana i potkivač konja Ferhad priključili su ovom vakufu svoje vakufe u iznosu od 6.600 i tako pomogli održavanje ovog mesdžida.²⁰

Mesdžid nalbenta Sinana u mahali Bratnik,

sagrađen je prije 1565. godine. Tada je imao vakuf koji se sastojao od prihoda 5 dućana, što je godišnje iznosilo 600 akči.²¹

Mesdžid mevlana Arapa, vaiza u blizini mahale Iskender-paše

Ovaj je mesdžid sagrađen prije 1528. godine. Poznat je po imenu Arebitik, za razliku od džamije Munla Arebi-džedid.²² Glavnica vakufa ove džamije 1565. godine iznosila je 6.000 akči, a svoje vakufe priključili su mu građani Sarajeva: Kujundži Mehmed, Mehmed čelebi, sin Hidrov, Iskender, sin Hamzin, kujundži Mehmed, sin Hamzin. U blizini ovog mesdžida hadži Ejnebegi je dao sagraditi osnovnu školu i za njeno održavanje je uvakufio 6.000 akči koje su se davala na pozajmicu uz šerijatski dopuštenu dobit.²³

Džamija mevlana Arapa, vaiza,

podignuta je prije 1528. godine u blizini Jahja-pašine mahale. Prije navedene godine oko istoimene džamije formirana je mahala mevlana Arapa. Godine 1565. glavnica njenog vakufa iznosila je 10.000 akči.²⁴

¹⁶ MM 625, s. 693.

¹⁷ Isto, s. 694

¹⁸ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 275.

¹⁹ MM 625, s. 694.

²⁰ Isto, s. 694.

²¹ Isto, s. 694.

²² Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 268

²³ MM 625, s. 695.

²⁴ Isto, s. 695.

Mesdžid hadži Ismaila sarača u istoimenoj mahali,

sagrađen je prije 1516. godine u Donjoj Saračevoj mahali.²⁵ Vakuf ovog mesdžida 1565. godine sastojao se od prihoda tri mlina na rijeci Koševo i novca u iznosu 9.000 akči, koji se davao na pozajmicu uz dobit. Ovom vakufu iznos od 3.000 akči priključio je Vafir Alija.²⁶

Muslihudinova džamija u blizini zavije Isa-bega,

sagrađena je 1526. godine u sjeveroistočnom dijelu Bašçaršije. Hadži Mustafa, sin Ishakov, koji je dao podići ovu džamiju bio je poznat po imenu Muslihudin Čekrekčija. Za održavanje džamije uvakufio je 35.000 srebrnih dirhema i prihode od većeg broja dućana.²⁷ Godine 1565. prihodi njegovog vakufa su iznosili 35.000 dirhema gotovog novca i 41.000 akči od prihoda 42 dućana. Gospođa Aiša, kći Ali vojvode priključila je ovom vakufu iznos od 3.000 akči.²⁸

Mesdžid Hajrudina, sina Il'jasa,

sagrađen je prije 1565. godine. Vakuf se sastojao od 14.000 akči gotovog novca, prihoda od 1 mlina, 1 radionice i 9 dućana.²⁹

Mesdžid Havadže poznatog po imenu Kekeki Sinan u mahali Mehmed-bega, podignut je u drugoj deceniji 16. st na Bistriku.³⁰ Prihodi vakufa 1565. godine sastojali su se od prihoda od 7 dućana, u iznosu 1.272 akče. Njegova kći Fatima pripojila je ovom vakufu svoj vakuf u iznosu od 3.600 akči.³¹

Mesdžid hadži Mustafe, sina Junusovog u mahali Ibrahimovoj,

sagrađen je prije 1565. godine. Vakuf se sastojao od 10.000 akči gotovog novca.³²

Mesdžid havadže Duraka,

nalazi se na Bašçaršiji i poznat je kao Bašçaršijska džamija. Havadže Durak ju je dao podići prije 1528. godine.³³ Godine 1565. vakuf je imao 3.090 akči prihoda od 29 dućana i prihode od druga 22 dućana. Njegove kćeri: Habiba, Emiršah i Merdžan priključile su ovom vakufu svoje vakufe, tj. prihode od tri dućana koji su se nalazili u blizini hamama Firuz-bega.

Njegov sin Mehmed Čelebi dao je da se sagradi osnovna škola u blizini Firuz-begovog hamama. Za tu svrhu uvakufio je 10.000 akči koje su se davale privrednicima grada na pozajmicu, uz šerijatski dopuštenu dobit.³⁴

²⁵ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 190.

²⁶ MM 625, s. 696.

²⁷ Aiša Đulizarević-Simić, "Vakufnama Muslihudina Čekrekčije", *Vakufname...*, s. 39-45.

²⁸ MM 625, s. 697.

²⁹ Isto, s. 697.

³⁰ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 204.

³¹ MM 625, s. 697-698.

³² Isto, s. 698.

³³ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 277.

³⁴ MM 625, s. 698.

Mesdžid Jusufa, sina Iskenderova,

sagrađen je prije 1565. godine. Vakuf se sastojao od prihoda sedam dućana u iznosu 1.300 akči.³⁵

Gazi Husrev-begova džamija,

sagrađena je prije 1531. Za njenu izgradnju i dalju egzistenciju Gazi Husrev-beg je uvakufio ogromna materijalna sredstva i zemljišne posjede u sarajevskoj, tešanjskoj, jajačkoj i drugim nahijama.³⁶ Godine 1565. prihodi vakufa su iznosili 267.616 akči, ne računajući glavnice novca od 900.000 akči.³⁷

Mesdžid Kemala vojvode,

podignut je prije 1540. godine. Kemal vojvoda je bio posljednji ćehaja Gazi Husrev-bega. Uz džamiju je dao sagraditi medresu i mekteb. Mesdžid je zajedno sa grebljem uništen 1920. godine.³⁸ Vakuf Kemala vojvode za mesdžid, mualim-hanu i medresu 1565. godine sastojao se od 140.000 akči glavnice i prihoda od 14 dućana u iznosu od 1.500 akči.³⁹

Mesdžid Mustafe Vekil hardža,

među mještanima poznat kao Hadžijska džamija, sagrađen je pod Alifakovcem u periodu 1541-1561. godine.⁴⁰ Prihodi vakufa ove džamije za 1565. godine su iznosili 51.000 akči gotovog novca. Hajdar, pisar Bosanskog Divana, priključio je ovom vakufu svoja sredstva u iznosu od 3.600 akči.⁴¹

Mesdžid hadži Pašajigit u Ibrahimovoj mahali,

sagrađen je prije 1565. godine. Prihodi vakufa su 1565. godine bili veoma skromni, svega 2.120 akči. Građani Sarajeva: Isa Bali, sin Mahmudov, hadži Mansur, gospođa Emina, slastičareva supruga i Mustafa Jašamakči priključili su svoje vakufe u iznosu od 23.600 akči prihoda ovog vakufa.⁴²

Mesdžid hadži Mehmeda, sina Sinanova u mahali Haradži Muslihudina,

sagrađen je prije 1565. godine. Vakuf mesdžida i mualimhane posjedovao je 36.230 akči.⁴³

Mesdžid hadži Mehmeda, sina Sinanovog,

sagrađen je u mahali Harači Muslihudin prije 1565. godine. Za navedeni mesdžid i mualimhanu uvakufio je 36.230 akči gotovog novca koji se davao na pozajmicu, uz šerijatski dopuštenu dobit.⁴⁴

³⁵ Isto, s. 699.

³⁶ Fehim Dž. Spaho, "Vakufnama Gazi Husrev-bega", *Vakufname...*, s. 47-60.

³⁷ MM, s. 701-704.

³⁸ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 323.

³⁹ MM 625, s. 704.

⁴⁰ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 337.

⁴¹ MM 625, s. 704.

⁴² Isto, s. 705.

⁴³ Isto, s. 706.

⁴⁴ MM 625, s. 706.

Mesdžid čirakči Muslihudina,

sagrađen je prije 1565. godine, kada se Muslihudin spominje kao umrli. Vakuf je posjedovao 10.000 akči gotovog novca, koji se davao na pozajmicu privrednicima grada uz određenu dobit. Ovom vakufu priključeni su vakufi građana Sarajeva: hadži Mustafe i Said vojvode u visini 8.300 akči.⁴⁵

Mesdžid hadži Sinana čelebi, sina terzibaše,

sagrađen je prije 1565. godine. Prihodi ovog vakufa navedene godine sastojali su se od prihoda 9 dućana, u iznosu od 1368 akči godišnje.⁴⁶

Mesdžid Šahdidar, supruge Gazi Husrev-bega,

sagrađen je poslije 1540. godine. Nalazio se u blizini hamama Gazi Husrev-begova, zbog čega je bio poznat po imenu "za banjom". Uz mesdžid se razvila nova stambena četvrt koja je nosila naziv Mahala Haseći hatun. Mesdžid je postojao sve do 1879. godine. Za mesdžid je uvakufila 100.000 srebrnih dirhema, kuću za imama, koja se nalazila uz mesdžid i još jednu kuću u vrijednosti 15.000 akči.⁴⁷ Godine 1565. vakuf se sastojao od glavnice u iznosu od 97.000 akči i prihoda uvakufijene kuće u iznosu od 18.000 akči. Novac se davao na pozajmicu privrednicima grada uz šerijatski dopuštenu dobit.⁴⁸

Mesdžid Kebkebir sufije u mahali Iskender-paše,

među mještanima poznat kao Miščina džamija. Kebkebir hadži Ahmed, sin Oručev dao je podići ovaj mesdžid u prvoj polovini 16. stoljeća iznad Kovača. Prihodi vakufa ovog mesdžida iznosili su 1565. godine 10.000 akči.⁴⁹

Mesdžid havadže Kemala

Podignut je prije 1515. godine. Nalazio se na mjestu vakufskog nebodera.⁵⁰ Glavnica vakufa ovog mesdžida 1565. godine iznosila je 39.000 akči. Vakifove kćeri: Hafsa, Nefisa i sin Ibrahim priključili su svoje vakufe u iznosu 9.500 akči vakufu ovog mesdžida. I drugi građani Sarajeva: sarač Ejnehan, gospođa Safija, kći Alijina i Kepedi Uvejs, sin Ismailov priključili su mu, također, svoje vakufe.⁵¹ Mesdžid je postojao sve do 1940. godine.

Mesdžid hadži Idrisa,

podignut je prije 1540. godine.⁵² Glavnica vakufa 1565. godine je iznosila 47.300 akči. Gospođa Hafsa priključila je ovom vakufu svoj vakuf u iznosu od 4.000 akči.⁵³

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Isto, s. 707.

⁴⁷ Fehim Spaho, "Vakufnama Šahdidar, supruge Gazi Husrev-bega", *Vakufname...*, s. 73-80.

⁴⁸ MM 625, s. 707.

⁴⁹ Isto, s. 708.

⁵⁰ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 183.

⁵¹ MM 625, s. 709.

⁵² Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 331.

⁵³ MM 625, s. 725.

Mesdžid Kučuk Jazidži,

među mještanima poznat kao mesdžid na Mlinima, sagrađen je prije 1528. godine.⁵⁴ Glavnica novca 1565. godine iznosila je 4.000 akči. Ovaj novac za navedeni mesdžid uvakufila je gospođa Šahnuvaz, dok glavnica vakufa navedenog vakifa nije evidentirana u Vakufu mesdžida. Priključeni su vakufi nekih građana Sarajeva: sarača Jusufa, sina Abdulaha, gospođe Ejne, burek-čije Nesuha, masera u hamamu Davuda, gospođe Đulizar i subaše Kurda. Ukupna suma vakufa iznosila je 20.800 akči.⁵⁵

Mesdžid hadži Hajdara, sina Abdulahova u mahali sarača Ismaila,

sagrađen je prije 1540. godine na lokalitetu koji i danas nosi ime mahala hadži Hajdarova.⁵⁶ Godine 1565. glavnica novca ovog vakufa iznosila je 25.600 akči, dok je vakuf uživao još i prihode od 7 dućana u iznosu od 1300 akči. Uz džamiju se nalazio i mekteb. Ovom su vakufu priključili svoje vakufe: gospođa Huriya i hadži Uvejs, sin Rustemov sa sumom 6.600 akči.⁵⁷

Mesdžid hadži Ejnehana,

podignut je na Vratniku prije 1528. godine.⁵⁸ Glavnica ovog vakufa je iznosila 1565. godine 20.000 akči.⁵⁹

Prema istraživanjima Behije Zlatar, Sarajevo je do 1570. godine imalo 62 mahale koje su se razvile uz džamiju ili mesdžid.⁶⁰ I na osnovu drugih izvora i literature poznato je da su do 1565. godine u Sarajevu postojale sljedeće džamije i mesdžidi koji nisu obuhvaćeni *Popisom vakufa iz 1565. godine*:

Mesdžid Nebrdilo hadži Alije,

sagrađen prije 1531. godine. Lociran je na Bjelavama. U dvorištu se nalazi manja zgrada koja je služila kao mekteb.

Mesdžid jagdži hadži Ahmeda,

sagrađen je oko 1560. godine na prostoru današnje Tržnice⁶¹

Mesdžid Mehmeda Bakr-zade,

sagrađen je između 1540-1570. godine.

Džamija šejha Magribije,

sagrađena je između 1538-1565. godine.

⁵⁴ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 257.

⁵⁵ MM 625, s. 725-726.

⁵⁶ Zlatar, *Zlatno doba...*, s. 56.

⁵⁷ MM 625, s. 726.

⁵⁸ Zlatar, *Zlatno doba...*, s. 51.

⁵⁹ MM 625, s. 726.

⁶⁰ Zlatar, *Zlatno doba...*, s. 53-68.

⁶¹ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 395.

Mesdžid Ibrahima nedžara,

bio je centar oko kog se formirala istoimena mahala.

Mesdžid hadži Hasana,

sagrađen je prije 1570. godine.

Džamija Ali-paše,

sagrađena je prije 1557. godine.⁶²

Mesdžid Tuti hatun,

sagrađen je prije 1540. godine na Mejtašu.

Džamija Mustafa bega, sina Skender-pašina,

bila je sagrađena uz lijevu obalu Miljacke 1518. godine.⁶³ To je bila prva potkupolna džamija u Sarajevu.

Mesdžid Katiba Kasima,

sagrađen je u periodu 1540-1570 na uglu ulica Hadži Sulejmanove i Pehlivanuše. Mesdžid je kasnije pretvoren u džamiju.

Mesdžid hadži Turhana,

i danas postoji na lokalitetu Soukbunara.

Mesdžid Hasana vojvode,

sagrađen je prije 1565. godine. Postoji i danas nosi naziv Čobanija.

Mesdžid Armagandži Sinana,

sagrađen je prije 1557. godine na prostoru Čekaluše.⁶⁴ Džamija i predio oko nje bili su među mještanima poznati po imenu Armaganuša.

Mesdžid halača hadži Davuda,

među mještanima poznat kao mesdžid "Za konakom", sagrađen je između 1540-1565. godine.

Mesdžid hadži Sejdi,

među mještanima poznat kao mesdžid u Huremuši, ili mesdžid na Vlaškoj mahali, sagrađen je prije 1562. godine.

Mesdžid Nezira janičara,

sagrađen je na Alifakovcu prije 1565. godine.

⁶² Zlatar, *Zlatno doba...*, s. 181.

⁶³ H. Šabanović, "Vakuf-nama Mustafa-bega, sina pokojnog i blagopočivšeg Iskender-paše", *Vakufname...*, s. 33-38.

⁶⁴ Mujezinović, *Epigrafika...*, s. 364.

Mesdžid Abdi halife,

sagrađen je u drugoj polovini 16. stoljeća na prostoru srednjovjekovnog naselja Budakovići. Mesdžid je pretvoren u džamiju.

Mesdžid hadži Sulejmana,

sagrađen je prije 1565. u mahali hadži Sulejmanovoj poznatoj kao Potok.

Mesdžid hadži Memije,

poznatog kao Ašik Memije, sagrađen je 1551. godine.⁶⁵

Mesdžid hadži Džafera,

poznat po imenu "džamija u Provarama", podignut je poslije 1556. godine.

Mesdžid Sgrakči Mahmuda,

sagrađen je prije 1565. godine.

Mesdžid hadži Mehmeda,

sagrađen je prije 1565. godine.

Mesdžid Ahmeda čelebi Kuzdengi,

sagrađen je prije 1528. godine.

Mesdžid katiba Hajdara,

sagrađen je prije 1565. godine na lokalitetu Vratnik.

Mesdžid Davuda čelebija,

podignut je prije 1565. godine.

Mesdžid sarača Alije,

sagrađen je prije 1565. godine.

Mesdžid gradskog čehaje Mehmeda,

sagrađen je prije 1565. godine.

Mesdžid šejha Ferruha,

sagrađen je prije 1540. godine na platou iznad Kovača i među mještanima je poznat po imenu Abdesthana.

Novi Pazar

Džamija Isa-bega,

sagrađena je, najvjerovatnije, kada je Isa-beg bio zapovjednik Skopskog krajišta. Prvi, nama poznati, podaci o vakufu Isa-bega nalaze se u opširnom

⁶⁵ Kemura, *Sarajevske džamije...*, s. 44-45

popisu Bosanskog sandžaka iz 1489. godine.⁶⁶ Godine 1565. vakuf ove džamije sastojao se od: 5.200 akči prihoda od hamama u Novom Pazaru, 2.500 akči prihoda od karavan-saraja, 15.000 akči prihoda od najamnine 120 dućana, 252 akče prihoda od zemljišta, te 1.792 akče od godišnjeg najma za 4 mlina.⁶⁷ Husejn, sin Abdulahov za ovu džamiju je uvakufio 42.000 akči i predvidio je da se svake godine za njen popravak koristi određena suma novca.⁶⁸

Mesdžid silahdara Ahmed-bega,

sagrađen je u periodu od 1489. do 1516. godine. Vakuf mesdžida i zavije sastojao se 1565. godine od: glavnice novca – 20.000 akči, prihoda od najma 39 dućana, prihoda izdavanja karavan-saraja – 250, zatim od kuće i štale koji su se davali pod kiriju i godišnje donosili prihod od 1.800 akči.⁶⁹

Mesdžid subaše Iskendera,

sagrađen je u periodu 1489-1516. godine. Prihod vakufa se sastojao 1565. godine od 6.000 akči glavnice, 1.320 akči od najma za 14 dućana i 20 akči za livadu.⁷⁰

Mesdžid Ahmeda vojvode,

sagrađen je u periodu 1489-1516. Godine 1565. vakuf navedenog mesdžida sastojao se od prihoda 22 dućana i nekoliko mlinova.⁷¹

Mesdžid Ak Il'jasa,

sagrađen je u periodu 1489-1516. godine. Posjedovao je vakuf, čija je glavnica novca 1565. godine iznosila 4.000 akči, te 8 dućana. Građani Novog Pazara prije 1565. godine priključili su svoje vakufe vakufu navedene džamije: Murat čilingir 2.500 akči, hadži Hamza 2.500 akči, Velija, sin Muratov 1.000 akči i gospođa Bulbul 2.000 akči.⁷²

Mesdžid Ahmeda, sina Abdulahovog,

poznat po imenu Pilav Kulu, sagrađen je prije 1540. godine. Vakuf džamije 1565. godine imao je glavnice od 55.000 akči, 20 dućana, 2 pekare i zemljište.⁷³

Mesdžid Iskendera čelebija, sina Jakub-bega,

sagrađen je poslije 1516. Vakuf ovog mesdžida 1565. godine sastojao se od glavnice novca: 25.000 akči i pekare.⁷⁴

⁶⁶ Hatidža Čar-Drnda, "Osnivanje Novog Pazara i njegov razvitak do kraja XVI stoljeća", *Novopazarški zbornik* 8, s. 77-102. (dalje «Osnivanje N. Pazara... »)

⁶⁷ MM 625, s. 714.

⁶⁸ Isto, s. 720.

⁶⁹ Isto, s. 715.

⁷⁰ Isto, s. 716.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto, s. 717.

⁷³ Isto.

⁷⁴ MM 625, s. 718.

Mesdžid Hajrudina, sina Il'jasovog,

podignut je prije 1540. Godine 1565. vakuf se sastojao od: glavnice koja je iznosila je 10.900 akči, 10 dućana, pekare i mlina.⁷⁵

Džamija kapudži-baše Hamza-bega,

sagrađena je poslije 1489. Vakuf džamije sastojao se 1565. godine od prihoda 12 dućana, uz dodatak prihoda dućana Hajdara Mustafe.⁷⁶

Mesdžid Sinana rudara,

sagrađen je prije 1528. godine.

Mesdžid hadži Ferhada,

sagrađen je prije 1540. Vakuf mesdžida 1565. godine sastojao se od glavnice novca 42.700 akči i kuće za imama.⁷⁷

Džamija Kurda čelebija,

sagrađena je poslije 1540. godine. Vakuf džamije 1565. godine sastojao se od 60.000 akči novca.⁷⁸

Mesdžid hadži Husreva,

sagrađen je prije 1565. godine. Za održavanje mesdžida i mekteba uvakufio je novac – 45.000, 7 mlinova i zemljišne parcele sa voćnjacima.⁷⁹

U Popisu vakufa iz 1565. u Novom Pazaru nisu spomenute sljedeće džamije i mesdžidi koji su do tada već bili izgrađeni:

Mesdžid muezin hodže,

sagrađen je prije 1528. godine, a podigao ga je Muslihudin Abdulgani, poznat je kao Muezin Hodža Madeni. Za ovaj objekat, koji nosi naziv *Altin alem džamija*, dao je da se sagrađi jedan han, 6 trgovki, jedan mlin na rijeci Raškoj i dvije radionice za preradu kože.

Džamija Hasan-bega,

također, sagrađena prije 1528. godine.⁸⁰

Mesdžid Čelepverdi-age,

sagrađen je prije 1540. godine. Poznat je po imenu Kadrijina džamija.⁸¹

Džamija Hadži Huremova – Bor džamija,

sagrađena je 1560/61. godine.⁸²

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ MM 625, s. 719.

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ MM 625, s. 721.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ E. Mušović, "Novopazarska ćefilema iz 1767 godine", *Zbornik istorijskog muzeja Srbije* 8-9, Beograd 1972, s. 91.

⁸² M. Mujezinović, "Islamski epigrafski spomenici Novog Pazara", *Novopazarski zbornik 1*, s. 138-139.

Dimitrovica⁸³*Mesdžid Hoškadem vojvode u Dimitrovici,*

sagrađen je prije 1565. godine. Prihodi vakufa za mesdžid i mualimhanu iznosili su 1565. godine 3.000 akči, a sastojali su se od prihoda hamama, tri mli-
na i jednog vinograda.⁸⁴

*Mesdžid Husejna, sina Hasanovog poznatog
kao Aparđi (Ajardi) čavuš u Dimitrovici,*

sagrađen je poslije 1540. godine. Naime, navedene godine postoji zavija koju
je Husejn čavuš dao podići u Dimitrovici, dok se drugi objekti ne spominju.⁸⁵
Godine 1565. Husejn čavuš se navodi kao umrli, a njegov vakuf, koji je pred-
viđen za mesdžid, zaviju i mualim-hanu sastojao se od: 60.000 akči gotovog
novca, 13 mlinova, 2 vinograda, kuće i bašte.⁸⁶

Džamija Isa-bega u Dimitrovici

Isa beg je dao sagrađiti najprije mesdžid u Dimitrovici, koji je kasnije pre-
tvoren u džamiju. Prihodi vakufa navedene džamije sastojali su se 1565. godine
od prihoda 9 mlinova u iznosu od 2.350 akči. Njegov brat Barak, pored vinograda,
uvakufio je još jednu njivu koja se koristila kao dvorište navedenog mesdžida.⁸⁷

Visoko

Džamija Šerefudina,

sagrađena je između 1516-1524. godine.⁸⁸

U Popisu vakufa nisu navedene sljedeće džamije i mesdžidi koje su do
tog vremena sagrađeni u Visokom:

Džamija Muslihudina Čekrekčije,

sagrađena je prije 1526. godine.⁸⁹

Alaudinova džamija,

sagrađena je prije 1565. godine.⁹⁰

Mesdžid tabaka hadži Muruvveta,

sagrađen je prije 1565. godine.⁹¹

⁸³ Današnja Kosovska Mitrovica.

⁸⁴ MM 625, s. 722.

⁸⁵ Zlatar, "Popis vakufa u Bosni iz prve polovine XVI stoljeća", POF XX-XXI/1970-71, Sarajevo 1974., s. 141.

⁸⁶ MM 625, s. 721-722.

⁸⁷ Isto, s. 722.

⁸⁸ H. Čar-Drnda, "Visoko u sastavu Osmanskog Carstva-XV i XVI stoljeće", POF 40/1990, Sarajevo 1990, s. 196.; MM 625, s. 710.

⁸⁹ Džamija je vjerovatno sagrađena 1526. godine, kada i mekteb, međutim ona se u izvorima spominje tek 1604. godine

⁹⁰ Čar-Drnda, "Visoko...", s. 197.

Travnik

Džamija sultana Mehmeda hana,

sagrađena je u tvrđavi prije 1480. godine.⁹² Godine 1565. imam i hatib džamije uživa timar, a za prostirku i druge džamijske potrebe država je iz rudnika Fojnice dostavljala godišnje 400 akči.⁹³

Džamija Hasan age, dizdara tvrđave Ključ,

sagrađena je 1550. godine.⁹⁴ Uživala je vakuf koji se 1565. godine sastojao od: 100.000 akči glavnice, tri mlina na rijeci Sani, koji su godišnje donosili prihod od 200 akči i zemljišnih parcela, koje su godišnje donosile prihod od 60 akči.⁹⁵

Džamija sultana Bajezida,

bila je locirana u travničkoj tvrđavi, a egzistirala je na bazi državnih prihoda. Hatib i imam su uživali timare, a plata muezina, troškovi prostirke i izdaci za svijeće podmirivani su iz džizje kadiluka Brod.⁹⁶

Mesdžid hadži Alije,

imao je 1565. godine vakuf, čija je glavnica iznosila 5.000 akči, zatim prihode od dva dućana.⁹⁷

Mesdžid hadži Alije, sina Karađozovog u kasabi Travnik,

sagrađen je prije 1565. godine. Za održavanje džamije i za platu džamijskim službenicima vakif je uvakufio iznos od 5.000 akči koje su se davala na pozajmicu privrednicima grada, uz šerijatski dopuštenu dobit kao i prihode od tri dućana.⁹⁸

Rogatica

*Džamija sultana Bajezida Hana u Rogatici,*⁹⁹

egzistirala je na bazi državnih prihoda. Plate imama i hatiba, kao i muezina podmirivane su 1565. godine iz sredstava harača Višegradskog kadiluka.¹⁰⁰ Sagrađena je po naređenju sultana Bajezida (1481-1512) krajem 15. stoljeća.

⁹¹ Isto.

⁹² Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*. Naučno društvo NR BiH, Sarajevo 1959., s. 149.

⁹³ MM 625, s. 710.

⁹⁴ Mujezinović, *Epigrafika...*, knj. II, s. 329.

⁹⁵ MM 625, s. 710.

⁹⁶ Isto, s. 711.

⁹⁷ MM 625, s. 711.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Rogatica se u osmansko doba nazivala Čelebi Pazar po Mehmedu Čelebiju, sinu Isa-bega Ishakovića, koji je osnovao ovaj grad. Vidjeti: A. Bejtić, "Rogatica u periodu turske vladavine", *Rogatica*, Sarajevo 1966., s. 38-61.

Mesdžid Sinana vojvode u Rogatici,

sagrađen je u drugoj polovini 16. stoljeća. Godine 1565. prihodi vakufa sastojali su se od: glavnice u iznosu 12.000 akči i prihoda hamama.¹⁰¹

Džamija Husejna čelebija u Rogatici,

sagrađena je oko 1558. godine.¹⁰² Među mještanima je poznata po imenu Arnaudija. Za izdržavanje džamije i mekteba uz nju, zatim vodovoda koji je, također, sagrađio, uvakufio je: hamam, karavan-saraj, jedanaest dućana, kožaru i tri stupe za valjanje sukna.

Džamija Husejn-bega, sina Ilijasovog u Rogatici,

sagrađena je prije 1558. godine. Navedene godine je izvršena legalizacija njegovog vakufa, namijenjenog održavanju ove džamije i dva mekteba.¹⁰³ Za održavanje džamije i dva mekteba, jedan u blizini džamije, a jedan u Vrhbarju, Husejn-beg je uvakufio: 76.430 srebrnih akči, prihode od tabhane na rijeci Toplik, tri mlina i valjaonice sukna na rijeci Rakitnici, 21 dućana, hamama i karavan-saraja. Za navedenu džamiju supruga Husejn-bega, Hatidža hatun, kći Sinana vojvode, uvakufila je 15.016 srebrnih dirhema. Za mekteb, koji je Husejn-beg sagrađio u selu Vrhbarje, nedaleko od svoje kuće, njegova sestra Mihri hatun, uvakufila je 3.000 akči.

Ostali gradovi

Džamija Mustafe, sin Hizra u Fojnici,

sagrađena je prije 1565. godine.¹⁰⁴

Džamija Hamza bega u Sanskom Mostu,

sagrađena je oko 1557. godine, kada je Hamza-beg bio na položaju bosanskog sandžakbega.¹⁰⁵ Za svoju džamiju zavještao je sljedeće prihode: prihode od 10 dućana, prihode od 13 mlinova, prihode od zemljišnih parcela, takse i prihode od karavan-saraja.

Džamija sultana Sulejmana u Banja Luci,

sagrađena je odmah poslije osvajanja ovog naselja, negdje 1528. godine. Nazvana je Hunkarija i nalazila se u centru čaršije, u Gornjem Šeheru.¹⁰⁶ Džamija je imala drveni minaret, a porušena je poslije II sv. rata.

¹⁰⁰ MM 625, s. 712.

¹⁰¹ Isto, s. 713.

¹⁰² Mujezinović, *Epigrafika...*, knj. II, s. 100.

¹⁰³ Lejla Gazić, "Vakufnama Husejn-bega, sina Ilijasa iz 1558.", *Vakufname...*, s. 129.

¹⁰⁴ Čar-Drnda, "Prilog proučavanju prošlosti Fojnice i Kreševa od uspostave osmanske vlasti do početka 17. stoljeća", *POF* 35/1985, Sarajevo 1986., s. 137.

¹⁰⁵ A. Handžić, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću", *POF* XXV/1975, Sarajevo 1977., s. 166.

¹⁰⁶ Mujezinović, *Epigrafika...*, knj. II, s. 192.

Džamija Sufije Mehmeda-paše u Banja Luci,

sagrađena je 1555. godine. Za održavanje džamije uvakufio je: cijeli kraj u blizini banjalučke tvrđave sa kućom, 69 dućana, prihode od hamama, 4 mlina, brojne zemljišne parcele i prihode od hana.¹⁰⁷

Džamija Ali-age u Gornjoj Ukrini¹⁰⁸

Džamiju je dao sagraditi Ali-aga, dizdar doborske tvrđave nešto prije 1565. godine.¹⁰⁹

Ferhad-begova džamija u Tešnju,

sagrađena je 1559. godine.¹¹⁰ Sagradio ju je Ferhad-beg, sin Iskenderov, vojvoda Gazi Husrev-bega, a također i mekteb pored džamije. Za njihovo održavanje uvakufio je koristonosne objekte: han, 32 dućana, mlinove, zgradu i velike zemljišne parcele, kao i 30.000 srebrnih akči.

Kuršumlja džamija u Maglaju,

sagrađena je u drugoj polovini 16. stoljeća. Njen osnivač je Jusuf-paša Budimlija.¹¹¹ Pripada ljepšim spomenicima osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini.

Džamija u Doboju,

zvana Selimija, sagrađena je u vrijeme sultana Selima I (1512-1520) ili u vrijeme sultana Selima II (1566-1574).

Džamija sultana Selima u Knežini,¹¹²

sagrađena je po naređenju sultana Selima (1512-1520). Službenici navedene džamije dobijali su platu iz džizje Višegradskog kadiluka.¹¹³

Džamija sultana Bajezida hana u Višegradu,

sagrađena je po naređenju sultana Bajezida II (1481-1512), zbog čega je i nosila njegovo ime. Nije imala svoj vakuf, već je izdržavana iz državnih prihoda.¹¹⁴

¹⁰⁷ B. Nurudinović, "Vakufnama Sofi Mehmed-paše", *Vakufname...*, s. 95-104.

¹⁰⁸ Iz ovog sela razvilo se gradsko naselje Derventa.

¹⁰⁹ A. Handžić, *Studije o Bosni, historijski prilozi iz osmansko-turskog perioda*, Research Centre For Islamic History, Istanbul 1994., s. 222-223.

¹¹⁰ M. Ždralović, "Vakufnama Ferhad-bega, sina Iskenderovog", *Vakufname...*, s. 137.

¹¹¹ Mujezinović, *Epigrafika...*, knj.II, s. 236.

¹¹² Kasaba Knežina danas je selo i nalazi se sjeverno od Sokoca.

¹¹³ A. Bejtović, "Knežina i knežinska nahija u historiji i likovnom stvaralaštvu", *POF* br. 26, s. 51.

¹¹⁴ Hatidža Čar-Drnda, "Vakf institutions in Bosnian Sancak until the begginig 17th century", *The Great Ottoman Turkish Civilisation 3*, Ankara 2000., s. 805.

Mesdžid Oruč-age u Višegradu,

sagrađen je prije 1558. godine. Oruč-aga, sin Sinana vojvode, prije navedene godine dao je da se popravi ovaj mesdžid, pa je po njemu i nazvan.

Pervan-begova džamija u Novoj Varoši,

sagrađena je poslije 1540. godine.¹¹⁵

ZAVIJE

Zavija Isa-bega u Sarajevu,

sagrađena je prije 1462. godine. Legalizacija vakufa, iz čijih je sredstava održavana ova zavija, izvršena je između 1.2. i 3.3.1462. godine.¹¹⁶ Pripadala je mevlevijskom redu.¹¹⁷ Sastojala se od tri kuće, štale, ograđenog dvorišta i pratećih objekata uz takvu zgradu. Opis ove tekije dao je Evlija Čelebija.¹¹⁸ Njen osnivač Isa-beg Ishaković je odredio da bude konačište siromašnim muslimanima učenjacima i ratnicima, kao i putnicima namjericima. Gosti su imali pravo na besplatan smještaj i ishranu u trajanju od tri dana. Pravo na ishranu imali su službenici tekije, a ostatak se, prema vakifovoj odredbi, dijelio siročadi u Sarajevu. Za održavanje ove zavije i mosta na rijeci Miljacki, Isa-beg je darovao zajednici u nepovratno vlasništvo dio svog punopravnog posjeda: mlinove, zemljišnu parcelu u njihovoj blizini, hamam, vodovod, han, dućane, vinograde, zemljišne parcele na tom lokalitetu, zatim brojne zemljišne parcele u okolini. Prihodi vakufa u sedmoj deceniji 16. stoljeća iznosili su 42.975 akči. Najveći prihod donosili su karavan-saraj i dućani – 29.528 akči, prihod od mlinova u Sarajevu – 4.200, prihod od hamama – 3.300, dok su ostali prihodi dolazili od zemljišnih parcela.¹¹⁹

Zavija Iskender-paše u Sarajevu

Iskender-paša je započeo graditi zaviju nakšibendijskog reda 1467. godine, a nakon dvije godine završio je njenu gradnju njegov sin Hasan-beg, dok je Skender-paša otišao na imanje u Veselu Stražu.¹²⁰ Uz zaviju je dao sagraditi imaret i musafirhanu, a sa Soukbunara je je doveo u navedene objekte tekuću vodu. Ovo je bio arhitektonski kompleks koji je zadovoljavao humanitarne, socijalne i druge potrebe građana Sarajeva i putnika namjernika. Prihodi

¹¹⁵ H. Čar-Drnda, "Nova Varoš u osmanskim izvorima", *Novopazarski zbornik*, 10, Novi Pazar 1986., s. 103-104.

¹¹⁶ H. Šabanović, "Vakufnama Isa-bega, sina pokojnog Ishak-bega", *Vakufname...*, s. 9-26.

¹¹⁷ Dž. Čehajić, *Derviški redovi u jugoslavenskim zemljama*, Sarajevo 1986., s. 28. (dalje *Derviški redovi...*).

¹¹⁸ Čelebi Evlija, *Putopis – odlomci o jugoslavenskim zemljama* (prevod Hazim Šabanović), "Sarajevo-Publishing", Sarajevo 1996., s. 110-111.

¹¹⁹ MM 625, s. 688.

¹²⁰ Kemura, *Sarajevske džamije...*, s. 215; Čehajić, *Derviški redovi...*, s. 38-44.

vakufa zavije u sedmoj deceniji 16. stoljeća sastojali su se od prihoda: čiflika u blizini zavije – 3.000 akči, od bašte u mahali Skender-paše – 3.380 akči, od zemljišta “Podlug” u blizini zavije – 312, od 4 mlina na rijeci Koševo – 2.900, od zemljišta, čiji je jedan dio pod šumom, a zove se Ormanluk i koje se nalazio u selu Pohvalići u samom Sarajevu – 225, od zemljišta u selu Kovačići – 350, od zemljišta u blizini sela Dolac – 645, od zemljišta u selu Gorica u blizini Sarajeva – 660, od zemljišta u samom Sarajevu, koje je bilo poznato po imenu “čiflik Mehmeda, Mustafe i Ahmeda, sinovi dizdara”, a koji je postao mahala – 300 akči, od zemljišta “Timurica” u Sarajevu – 756, od zemljišta u selu Rakitnik, poznato po imenu “Karadozovo mjesto”, a koje je sada postalo mahala – 20, od livade u selu Rakitnik – 80, od mlinova na rijeci Mošćanica – 13.950, od 5 mlinova u Visokom, od 4 mlina u Višegradu, od zemljišta “Zagradluk” u Višegradu 30, 3 mlina na rijeci Rogatica u Čelebi Pazaru – 400, što sve skupa iznosi prema vakufnami od 1504. godine 27.009 akči.¹²¹ Dnevna plata šejha iznosila je 3 akče, pisara 2, a isto toliko i kuhara u imaretu.

Hanikah Gazi Husrev-bega u Sarajevu,

sagrađen je prije 1531. godine preko puta njegove džamije i namijenjen je dervišima halvetijskog reda. Naime, legalizacija vakufname kojom se predviđaju sredstva za održavanje ovog hanikaha izvršena je 11. decembra 1531. godine, što govori o činjenici da je navedeni hanikah tada već postojao. U приходима i rashodima ovog vakufa za 1565. godine nisu posebno evidentirani rashodi koji se odnose na ovaj hanikah.¹²²

Zavija Hasan-bega u Sarajevu,

nalazila se nekad u blizini parka preko puta Higijenskog zavoda. Tim dijelom je prolazio put “Gaziler”, po kojem se i zavija u literaturi naziva Gaziler zavija. Zavija je izdržavana iz prihoda vakufa, koji se sastojao od voćnjaka i obradive zemljišne parcele.¹²³

Zavija Turna-dede u Sarajevu,

nalazila se u blizini džamije Muslihudina Čekrekčije. Spominje se u njegovoj vakufnami prilikom identifikacije 6 dućana koje je Muslihudin Čekrekčija uvakufio za svoju džamiju.¹²⁴ Također se spominje i 1528/30. godine zajedno sa drugim zavijama u Sarajevu.¹²⁵

Zavija Dana Halila u blizini Kaknja,

sagrađena je 1525. godine. Za održavanje zavije uvakufljene su dvije njive uz zaviju, kao i dio šume. U to vrijeme šejh zavije bio je Veli-dede.¹²⁶

¹²¹ MM 625, s. 699-700.

¹²² Isto, s. 701.

¹²³ Isto, s. 704.

¹²⁴ Đulizarević-Simić, “Vakufnama Muslihudina Čekrekčije”, *Vakufname...*, s. 42.

¹²⁵ Zlatar, *Zlatno doba...*, s. 44.

¹²⁶ MM 625, s. 712.

Zavija šejha Junusa u Rogatici,

sagrađena je u vrijeme vladavine sultana Bajezida II (1481-1512).¹²⁷

Ajas-pašina zavija u Visokom,

sagrađena je u periodu 1485-1489. godine.¹²⁸ U samom naselju Visokom uvakufljena je 1489. godine jedna njiva i jedna bašta za zaviju već umrlog Ajas-paše. On je u Visokom dao podići i neke druge objekte, bitne za urbani razvoj ovog naselja. Ova zavija više ne postoji, a ne zna se ni kada je stradala.

Zavija Ahmed-dede u Banja Luci,

bila je prvi sakralni objekat u ovom naselju. Nalazila se u blizini dvora koji je dao sagraditi Ferhad-paša.¹²⁹ Derviši zavije uživali su veći zemljišni posjed u samom gradu, pa su dijelove koje nisu koristili mogli prodati. Postoji pretpostavka da je ova zavija pripadala beктаšijskom redu.¹³⁰

Zavija Ahmed-bega Silahdara u Novom Pazaru,

sagrađena je u periodu 1489-1512. godine. U drugoj polovini 16. stoljeća vakuf ove zavije i mesdžida raspolagao je sumom od 20.000 akči gotovog novca, zatim prihodima od najma 39 dućana, kuće, štale i karavan-saraja.¹³¹

Zavija u Novom Pazaru,

čije ime nije evidentirano u izvorima, pominje se 1489. godine. Nalazila se u samom naselju, pored mosta na rijeci Raškoj. Njen šejh bio je Ali.¹³²

Zavija Husejna, sina Hasanovog u Dimitrovici,

sagrađena je, prema do sada poznatim izvorima, prije 1540. godine.¹³³ Najvjerojatnije je pripadala kadirijskom redu, koji je u ovoj oblasti bio veoma raširen i imao jak uticaj.¹³⁴ Vakuf ove zavije, od kojeg su izdržavani još mesdžid i mualim-hana raspolagao je u sedmoj deceniji 16. stoljeća sumom od 60.000 akči, prihodima od 13 mlinova, bašte i dva vinograda.¹³⁵

¹²⁷ Isto, s. 713.

¹²⁸ H. Čar-Drnda, "Visoko u sastavu Osmanskog carstva", *POF* 40/1990, Sarajevo 1991., s. 194, bilješka 7.

¹²⁹ Ne zna se tačno gdje se nalazio saraj Ferhad-paše, a ni dostupni izvori ne omogućavaju identifikaciju lokaliteta na kojem se nalazila zavija. U vakufnami Ferhad-paše se navodi da je saraj u blizini mjesta gdje je sahranjen Ahmed-dede. Vidjeti: Fazileta Cviko, "Vakufnama Ferhad-paše", *Vakufname...*, s. 217-232.

¹³⁰ Čehajić, *Derviški redovi...*, s. 169.

¹³¹ MM 625, s. 715.

¹³² Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 79.

¹³³ Zlata, "Popis vakufa...", s. 141.

¹³⁴ Čehajić, *Derviški redovi...*, s. 136-137.

¹³⁵ MM 625, s. 721.

MEDRESE

Firuz-begova medresa u Sarajevu

Bosanski namjesnik Firuz-beg je bio u periodu od 1505. do 1512. godine. Medresa je građena, najvjerovatnije, 1509. godine kada su mu, na njegovu molbu, poslani graditelji iz Dubrovnika.¹³⁶ Medresa je sagrađena u mahali Hubjar-age.¹³⁷ Dio grada u kome se nalazila navedena medresa i danas se zove Medrese. Za održavanje medrese, mesdžida i česme Firuz-beg je uvakufio hamam, zemljišne parcele u Sarajevu, 31 dućan, 2 mlina u blizini tvrđave Travnik, mlinove i zemljišne parcele u livi Skadar, što je u sedmoj deceniji 16. stoljeća iznosilo 18.752 akče. U navedenom periodu muderis je dobijao dnevnu platu od 15 akči, a studenti medrese dobijali su dnevno po 6 akči.¹³⁸

Medresa Kemala vojvode¹³⁹ u Sarajevu,

sagrađena je oko 1515. godine. Godine 1565. prihodi vakufa su se sastojali od 140.000 akči koje su se davale na pozajmicu uz dobit, zatim od prihoda 14 dućana. Muderis je dobijao dnevnu platu od 10 akči, a studenti su dobijali dnevno po 4 akče.¹⁴⁰

Medresa Gazi Husrev-bega u Sarajevu,

sagrađena je prije 1537. godine.¹⁴¹ Za izgradnju medrese vakif je predvidio sredstva od 400.000 dirhema. Medresa se sastojala od 12 prostorija, predviđenih za talentovane studente. Prema nastavnom planu, preciziranom u vakufnami u ovoj medresi su se izučavali: tefsir, hadis, osnove šerijatskog prava, stilistika i islamska apologetika. Vakif je dalje odredio da studenti njegove medrese izučavaju i druge predmete koji budu u skladu sa vremenom i životnim potrebama. Studenti su imali pesplatnu ishranu u imaretu, a također i besplatan smještaj u prostorijama medrese. Muderis je dobijao dnevnu platu od 50 akči, njegov pomoćnik 4, a studenti po 2 dirhema.¹⁴² Za ostatak novca koje ostanu nakon izgradnje medrese, vakif je predvidio da se kupe knjige iz kojih će studenti učiti, koje će koristiti i druga lice koja budu željela da ih čitaju, a i oni koju budu htjeli da ih prepisuju i na taj način da šire znanje. Ovo je bio početni fond Gazi Husrev-begove biblioteke. Prihodi vakufa Gazi Husrev-bega 1565. godine iznosili su 267.616 akči, a rashodi za džamiju,

¹³⁶ Klaus Schwarz-Hars Kurio, "Firuz-beg sanġaqbeg von Bosnien im lichte seiner Stiftungsurkunde", *POF* br. 32-33, Sarajevo 1984., s. 118-124.

¹³⁷ S. S. Hadžihuseinović Muvekit, *Povijest Bosne*, Sarajevo 1999., s. 95.

¹³⁸ MM 625, s. 692.

¹³⁹ Kemal vojvoda je bio Gazi Husrev-begov kethoda. Prepis njegove vakufname nalazi se u sidžilu Sarajevskog kadiluka iz 16. st. na stranici 22, a datira iz 1541. godine.

¹⁴⁰ MM 625, s. 704.

¹⁴¹ F. Spaho, "Vakufnama Gazi Husrev-bega", *Vakufname...*, s. 47-57.

¹⁴² Isto, s. 63, 65.

medresu, hanikah, mekteb i turbe 140.220 akči, dok su za imaret iznosili 138.658 akči.¹⁴³

Medresa Sinan-bega, sina Jakub-bega u Novom Pazaru,
sagrađena je prije 1540. godine.¹⁴⁴ Navedene godine vakif se spominje kao umrli. Muderis navedene medrese imao je 1565. godine dnevnu platu od 20, akči, što je godišnje iznosilo 7.200 akči, dok su studenti dobijali dnevno po jednu akču.¹⁴⁵

HAMAMI

Hamam Ajas-bega u Sarajevu

Ovaj hamam dao je sagraditi bosanski namjesnik Ajas-beg prije 1477. godine.¹⁴⁶ Zgrada hamama bila je 12 m široka, a 17 m duga.¹⁴⁷ U sedmoj deceniji 16. stoljeća zakup od navedenog hamama donosio je vakufu 4.300 akči prihod.¹⁴⁸

Hamam Isa-bega, sina Ishak-bega u Sarajevu,

sagrađen je prije 1461. godine.¹⁴⁹ Voda za potrebe hamama dovedena je sa izvora na Bistriku, a ostatak tekuće vode odveden je do hana. Hamam je imao posebne prostorije za muškarce i žene. Prihodi od najma hamama donosili su vakufu 3.300 akči 1565. godine.¹⁵⁰

Hamam Firuz-bega u Sarajevu

Hamam je dao sagraditi bosanski namjesnik Firuz-beg negdje u prvoj deceniji 16. stoljeća na Bašaršiji. Najam od hamama u sedmoj deceniji 16. stoljeća donosio je vakufu prihod 12.000 akči.¹⁵¹ Na njega i danas podsjeća lokalitet Čulhan, gdje je nekada bila ložionica hamama.

Gazi Husrev-begov hamam u Sarajevu

Gazi Husrev-beg je dao sagraditi dva hamama u Sarajevu. Jedan, čija zgrada i danas postoji i nalazi se u sklopu Bošnjakčkog instituta i drugi koji se nalazio u hanikahu. Oba hamama su sagrađena poslije smrti Gazi Husrev-bega, jer se oni u njegovim vakufnamama ne spominju. U sedmoj deceniji 16. stoljeća prihodi od hamama, čija zgrada i danas postoji iznosili su 6.000 akči, a drugog hamama i hana 1.440 akči.¹⁵²

¹⁴³ MM 625, s. 701-704.

¹⁴⁴ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 80-81.

¹⁴⁵ MM 625, s. 714.

¹⁴⁶ Šabanović, *Vakufname...*, s. 30.

¹⁴⁷ H. Kreševljaković, *Banje u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1952., s. 75-78.

¹⁴⁸ MM 625, s. 690.

¹⁴⁹ Šabanović, *Vakufname...*, s. 16.

¹⁵⁰ MM 625, s. 688.

¹⁵¹ Isto, s. 692.

¹⁵² Isto, s. 701.

Bali-begov hamam na Bistriku,

dao je 1521. godine sagraditi bosanski namjesnik Kučuk Bali-beg.¹⁵³

Hamam Ajas-bega u Visokom

Sagrađen je prije 1477. godine.¹⁵⁴ Prihodi ovog hamama bili su namijenjeni održavanju Ajas-begovog mesdžida u Sarajevu.

Hamam Sufije Mehmed-paše u Banja Luci,

sagrađen je prije 1555. godine. Sastojao se od jedne unutarnje prostorije koja se zvala halvat, gdje su se sakupljali i družili posjetioci hamama. Imao je dva manja bazena, zatim još jednu prostoriju sa većim bazenom. U sastavu hamama bila je vanjska prostorija koja je služila za presvlačenje i klozet.¹⁵⁵

Hamam Mehmeda-čelebi, sina dizdara Kemal-age u Travniku,

sagrađen je, prema do sada poznatim izvorima, prije 1565. godine. Vakufu je donosio prihod 1.000 akči.¹⁵⁶

Hamam Il'jasa Arnauda u Čelebi Pazaru (Rogatica)

Ovaj hamam sagradio je Katib-čelebi, sin Isa-bega Ishakovića, a tek kasnije je sudskom odlukom prenesen na Ilijasa.¹⁵⁷ Najvjerojatnije je hamam dotrajao, pa ga je Iljas čelebi obnovio i nastavio dalje svojim vakufom održavati. Hamam je vakufu donosio godišnji prihod od 1.500 akči.

Hamam hadži Sinana vojvode u Rogatici,

sagrađen je u prvoj polovini 16. stoljeća. Prihode od najma hamama Sinan-vojvoda je namijenio održavanju mesdžida u istom naselju. U sedmoj deceniji 16. stoljeća prihodi su iznosili 1.380 akči.¹⁵⁸

Hamam Husejn-bega, sina Il'jasovog

Hasan-beg je dao sagraditi ovaj hamam prije 1558. godine.¹⁵⁹ Prihode od hamama namijenio je vakufu za održavanje džamije i dva mekteba u Višegradu. Vakif je doveo i tekuću vodu za hamam, kao i druge navedene objekte.

Hamam Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu,

sagrađen je niže njegovog karavan-saraja. Mehmed-paša je dao da se za njega izgradi i poseban vodovod, za koji je bilo vezano i više javnih česama.¹⁶⁰

¹⁵³ Kreševljaković, *Banje ...*, s. 80.

¹⁵⁴ Šabanović, *Vakufname...*, s. 30.

¹⁵⁵ B. Nurudinović, "Vakufnama Sofi Muhamed paše", *Vakufname...*, s. 98.

¹⁵⁶ MM 625, s. 710.

¹⁵⁷ Isto, s. 713.

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ Gazić, *Vakufname...*, s. 134.

¹⁶⁰ Čelić-Mujezinović, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*, "Sarajevo-Publishing", Sarajevo 1998., s. 178.

Hamam Isa-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1489. godine.¹⁶¹ Prihodi od hamama bili su namijenjeni za održavanje džamije i imareta u Novom Pazaru. Prihodi hamama iznosili su 1565. godine 5.200 akči.¹⁶²

Hamam Sinan-bega, sina Jakub-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1540. godine. Prihodi od hamama namijenjeni su vakufu za održavanje medrese, mekteba i imareta u Novom Pazaru. Godine 1565. prihodi od hamama iznosili su 1.850 akči.¹⁶³

Hamam Hoškadem vojvode u Dimitrovici,

sagrađen je u 15. ili početkom 16. stoljeća. Prihodi hamama bili su namijenjeni vakufu za održavanje njegovog mesdžida u Mitrovici. U sedmoj deceniji 16. stoljeća prihodi od hamama iznosili su 1.700 akči.¹⁶⁴

IMARETI

Imaret Gazi Husrev-bega u Sarajevu

Legalizacija vakufname u kojoj je naveden ovaj imaret datira 11. decembra 1531. godine. Imaret se sastojao od 4 prostorije, sofe i nastrešice, ispod koje se nalazila štala za smještaj konja putnika koji su odsjedali u imaretu, kuhinje, pekare, hambara i drugih nužnih prostorija. Ovaj imaret po svojoj funkciji podsjeća na zaviju Isa-bega. Imaretom je upravljao šejh, čija je dnevna plata iznosila 8 akči.¹⁶⁵ U imaretu su mogli odsjedati svi putnici, bez obzira na njihov društveni i socijalni status. Jelo se kuhalo dva puta dnevno. Posebna jela su se kuhala za ramazan i bajrame. Svaki putnik koji je tu odsjedao pri dolasku posluživan je medom i somunom, što je bio običaj vremena. Za posebno gošćenje predviđeno je da se dnevno troši 30 dirhema Svim službenicima imareta, od kuhara, pekara, čuvara ostave, poslužitelja u konjušnici i kuhinji, do vratara koji je otvarao i zatvarao vrata imareta, Gazi Husrev-beg je predvidio plate. Godine 1565. troškovi imareta vezani za kuhinju, ostavu i skladište iznosili su 138.658 akči. Troškovi vakufa za službenike i ostalo u džamiji, medresi, mektebu, imaretu, hanikahu i turbetu iznosili su 140.220 akči, a ukupan prihod vakufa iznio je 267.616. akči.¹⁶⁶

Imaret Isa-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je u drugoj polovini 15. stoljeća. Za održavanje džamije i imareta Isa-beg je uvakufio hamam, karavan-saraj i 56 dućana.¹⁶⁷ Prema podacima

¹⁶¹ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 78.

¹⁶² MM 625, s. 714.

¹⁶³ Isto.

¹⁶⁴ Isto, s. 724.

¹⁶⁵ Spaho, "Vakufnama Gazi Husrev-bega", *Vakufname...*, s. 47-57.

¹⁶⁶ MM 625, s. 703.

¹⁶⁷ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 99, bilj. 4.

izvora iz 1565. godine godišnji prihod od najamnine hamama iznosio je 5.200 akči, prihod od karavan-saraja 2.500 akči, prihod od 120 dućana-15.000, od 4 mlina – 1.792 akče i od zemljišta za kuću – 200 akči. Navedene godine za hljeb i meso u imaretu se izdvajalo 3.885 akči, za rižu i pšenicu 1.875 akči, a za ogrjev i svijeće 748 akči.¹⁶⁸

Imaret Sinan-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1540. godine.¹⁶⁹ Prema podacima izvora iz 1565. godine vakuf je raspolagao sa sumom od 250.000 akči, prihodom od 13 dućana – 1.300 akči, prihod od karavan-saraja – 5.000 akči, od hamama – 1.850, od radionice čerpića 2.900.¹⁷⁰ Za hljeb se izdvajalo 2.230 akči, za meso 4.193 akče, za med, nohut i sir 221,5 akči, za maslo 79, a za svijeće 120 akči.¹⁷¹

HANOVI I KARAVAN-SARAJI

Han Isa-bega Ishakovića u Sarajevu,

sagrađen je prije 1462. godine.¹⁷² Među mještanima ovaj han je poznat po imenu Kolobara han, dok se u izvorima navodi kao karavan-saraj. Prihodi hana namijenjeni su za održavanje zavije i mosta koji se i danas zove Careva ćuprija. Prihodi od ovog hana iznosili su 1565. godine 29.528 akči.¹⁷³

Karavan-saraj Gazi Husrev-bega u Sarajevu,

sagrađen je poslije 1537. godine iz vakufskih sredstava. U vakufnamama koje su legalizovane 1531. i 1537. ovaj objekat se ne spominje, niti se predviđa mogućnost njegove gradnje. U popisu vakufa iz 1565. godine navodi se karavan-saraj,¹⁷⁴ koji je vakufu donosio prihode od 30.000 akči, zatim 55 dućana sa strane karavan-saraja, koji su donosili prihod od 11.566 akči, kuće u blizini medrese sa dvije prostorije i štalom i jednom prostorijom sa vanjske strane koji je donosio godišnje prihod od 360 akči i han u blizini hanikaha sa tri prostorije i štalom, sa tri vanjske prostorije i hamamom, što je vakufu donosilo godišnji prihod od 1.440 akči.¹⁷⁵ Ovaj posljednji han je, najvjerovatnije, Morića han, koji i danas postoji i služi kao ugostiteljski objekat.

¹⁶⁸ MM 625, s. 714.

¹⁶⁹ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 81

¹⁷⁰ MM 625, s. 714.

¹⁷¹ Isto, s. 715.

¹⁷² Šabanović, *Vakufname...*, s. 16.

¹⁷³ MM 625, s. 688.

¹⁷⁴ Karavan-saraj je poznat po imenu Tašlihan. Nalazio se na mjestu gdje je sada bašta hotela Evrope. Više o hanu vidjeti u: H. Kreševljaković, *Hanovi i karavan-saraji u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1957., s. 25.

¹⁷⁵ MM 625, s. 701.

Han šejha Ferraha u Sarajevu,

sagrađen je prije 1530. i nalazio se na Abdesthani.¹⁷⁶

Rustem-pašin han na Ilidži,

nalazi se na mjestu hotela Igman.¹⁷⁷ Za ovaj karavan-saraj tabak Ali uvakufio je 500 akči, 12 dućana i jednu radionicu za preradu kože.¹⁷⁸

Karavan-saraj Husejn-bega, sina Il'jasovog u Rogatici,

sagrađen je prije 1558. godine. Prihodi od karavan-saraja, ispred kojeg se nalazilo 10 dućana Hasan-beg je namijenio za održavanje džamije i dva mekteba u Višegradu.¹⁷⁹

Karavan-saraj Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu,

bio je većih dimenzija, kvalitetno građen od kamena.¹⁸⁰ Sagrađen je prije 1566.¹⁸¹

Karavan-saraj Sinan-bega u Priboju,

sagrađen je u drugoj polovini 16. stoljeća. Prema podacima vakufname Sinan-beg je izdvojio iz svojih sredstava 10.000 akči da se troši za popravak karavan-saraja koji je ranije podigao u Priboju.¹⁸²

Han Ferhad-bega, sina Iskenderovog u Tešnju,

sagrađen je prije 1559. godine. Prihode hana Ferhad-beg je namijenio za održavanje džamije i plate službenicima u njoj.¹⁸³

Han Sufije Mehmed-paše u Banja Luci,

sagrađen je prije 1555. godine.¹⁸⁴ U hanu se nalazila jedna prostrana konjušnica i dva klozeta, a na drugom spratu bilo je smješteno 20 soba. Uz han se nalazilo 7 dućana, a u njegovoj blizini još 15 dućana, od kojih je 13 bilo sa magazama.

Karavan-saraj Mehmed-paše u Višegradu,

sagrađen je u drugoj polovini 16. stoljeća. To je bio objekat velikih dimenzija. Uz njega je bio sagrađen i imaret.¹⁸⁵

¹⁷⁶ Kreševljaković, *Hanovi...*, s. 95.

¹⁷⁷ M. M. Bašeskija, *Ljetopis*, Sarajevo-publishing, Sarajevo 1997., s. 136., bilješka 4.

¹⁷⁸ MM 625, s. 713.

¹⁷⁹ Gazić, *Vakufname...*, s. 131.

¹⁸⁰ Čelebi, *Putopis...*, s. 262.

¹⁸¹ Čelić-Mujezinović, *Stari mostovi...*, s. 177.

¹⁸² S. Trako, "Vakufnama Sinan-bega, sina Bajram-age", *Vakufname...* s. 193-215.

¹⁸³ M. Ždralović, "Vakufnama Ferhad-bega, sina Iskenderovog", *Vakufname...*, s. 137-140.

¹⁸⁴ Nurudinović, "Vakufnama Sofi Muhamed-paše", *Vakufname...*, s. 95-104.

¹⁸⁵ H. Čar-Drnda, "Vakf institutions..." s. 808.

Karavan-saraj Sinan-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1540. godine.¹⁸⁶ Prihodi od najma karavan-saraja 1565. godine iznosili u 5.000 akči.¹⁸⁷

Karavan-saraj Isa-bega u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1489. godine.¹⁸⁸ Prihodi karavan-saraja namijenjeni u za izdržavanje džamije i imareta. U sedmoj deceniji 16. stoljeća prihod od izdavanja karavan-saraja iznio je 2.500 akči.¹⁸⁹

BEZISTANI

Gazi Husrev-begov bezistan,

sagrađen između 1540-1543. godine. Nalazio uz karavan-saraj poznat po imenu Tašlihan. Bezistan dugačak 106,5 m sa 52 dućana i karavan-sarajom činio je veoma atraktivan i posjećen trgovački centar.¹⁹⁰

Bezistan Mehmed-bega, sina Isa-bega Ishakovića,

sagrađen je pored karavan-saraja Kolobare, na njegovoj istočnoj strani.¹⁹¹ Bio je to prvi bezistan u Bosni.

MOSTOVI

Most Isa-bega Ishakovića u Sarajevu,

sagrađen je prije 1462. godine na rijeci Miljacka.¹⁹² Isa-beg ga je zavještao "onima koji će preko njega prelaziti, kao zadužbinu koja će do vijeka trajati i kojom se stiče zadovoljstvo svevišnjeg Alaha." Ovaj most je među mještanima poznat kao Careva ćuprija i nalazi se preko puta Careve džamije.

Most Ajas-paše na rijeci Bosni,

sagrađen je prije 1477.¹⁹³

Most sarača Hasana, sina Širmerdovog u Sarajevu,

sagrađen je prije 1540. godine. Sarač Hasan je uvakufio 15.500 akči za školu koja se nalazila u mahali Mehmed-bega, sina Minet-begova i za navedeni

¹⁸⁶ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 81.

¹⁸⁷ MM 625, s. 714.

¹⁸⁸ Čar-Drnda, "Osnivanje N. Pazara...", s. 78, 99, bilješka 5.

¹⁸⁹ MM 625, s. 714.

¹⁹⁰ H. Kreševljaković, "Naši bezistani", *Naše starine* br. II, Sarajevo 1954., s. 235-237.

¹⁹¹ Isto, s. 234.

¹⁹² Šabanović, *Vakufname...*, s. 15.

¹⁹³ Šabanović, *Vakufname...*, s. 31.

most koji se nalazio u blizini ove škole.¹⁹⁴ S obzirom na uložena sredstva, najvjerovatnije se radi o kamenom mostu. U literaturi se ovaj most identifikuje sa mostom Ajni-bega, ali je vjerovatnije da se radi o dva različita mosta.¹⁹⁵

Most Rustem-paše na Željeznici,

sagrađen je oko 1550. godine. Most se nalazio na Ilidži i bio je građen od kamena. Imao je petnaest lukova i bio je popločan kaldrmom. Prilikom gradnje vodovoda na Ilidži 1962. godine, dijelovi ovog mosta su nađeni pod zemljom. Ne zna se kada je stradao.¹⁹⁶

Most Muslihudina Čekrekčije u Visokom,

sagrađen je prije 1526. godine na rijeci Bosna. Za održavanje mosta Muslihudin je uvakufio sumu od 8.000 srebrnih akči.¹⁹⁷

Most Alije, sina Bajramlije u Rogatici,

sagrađen je prije 1565. godine. Za karavan-saraj Husrev-bega i za ovaj most Alija je uvakufio 500 akči, 12 dućana i jednu radionicu za preradu kože.¹⁹⁸

Most Sinan-bega u Priboju

Sinan-beg, hercegovački sandžakbeg sagradio je u Čajniču i drugim krajevima čitav niz koristonosnih objekata. U Priboju je sagradio, pored karavan-saraja, i most na lijeci Lim. Za održavanje mosta i karavan-saraja predvidio je posebna sredstva.¹⁹⁹

Most Ahmeda, sina Abdulahovog u Novom Pazaru,

sagrađen je prije 1540. godine. U sedmoj deceniji 16. stoljeća vakuf ovog mosta i mesdžida sastojao se od 55.000 akči, 20 dućana, 2 pekare i 1 zemljišne parcele.²⁰⁰

*Most hadži Alije, sina Balabanova, krojača
u Dolini Džehenem u kadiluku Novi Pazar*

Ovaj darodavac dao je u Sarajevu sagraditi osnovnu školu, a u kadiluku Novi Pazar most. Za održavanje tih objekata uvakufio je 1500 akči gotova novca koji se davao na pozajmicu uz dobit, zatim prihode od kuće, štale i dućana. Građa za most uzimana je od prihoda dućana koji se nalaze nasuprot hamamu.²⁰¹

¹⁹⁴ MM 625, s. 697.

¹⁹⁵ Naime, postojanje mosta sarača Hasana navodi se u izvorima iz 1540. i 1565. i njegov vakuf, koji je bio aktivan. Najvjerovatnije je da je most Ajni-bega bio situiran na nekom drugom mjestu. Čelić-Mujezinović, *Stari mostovi...*, s. 118.

¹⁹⁶ Isto, 137.

¹⁹⁷ Đulizarević-Simić, *Vakufname...*, s. 44.

¹⁹⁸ MM 625, s. 713.

¹⁹⁹ Trako, "Vakufnama Sinan-bega, sina Bajram-age", *Vakufname...*, s. 193-216.

²⁰⁰ MM 625, s. 717.

²⁰¹ Isto, s. 697.

Most Sufije Mehmed-paše u Banja Luci,
sagrađen je na rijeci Vrbasu prije 1555. godine.²⁰² Ovaj most je bio poznat po imenu Careva ćuprija i nalazio se u Gornjem Šeheru, na lijevoj obali Vrbasa, gdje se nalazila Careva džamija.²⁰³

Most Sinan-bega u Banja Luci

Hercegovački namjesnik Sinan-beg dao je u Banja Luci na rijeci Vrbas sagraditi u drugoj polovini 16. stoljeća jedan most. Za njegovo održavanje i popravljavanje predvidio je sredstva od zemljišnog posjeda.²⁰⁴

Iako ovim prikazom nisu evidentirani svi vakufski objekti na prostoru Bosanskog sandžaka u naznačeno vrijeme moguće je, ipak, stvoriti predstavu o značaju vakufa u nastanku i razvoju urbanih sredina.

Mnogi ovi objekti stradali su tokom vremena, a naročito tokom posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine.²⁰⁵

VAKUFSKI OBJEKTI U BOSANSKOM SANDŽAKU

- sedma decenija 16. stoljeća -

Sažetak

U ovom radu predstavljeni su vakufi na prostoru Bosanskog sandžaka do kraja sedme decenije šesnaestog stoljeća. Rad je nastao na osnovu Popisa vakufa u Bosanskom sandžaku iz 1565. godine i uz korištenje literature o vakufskim objektima iz tog vremena koji nisu bili obuhvaćeni ovim popisom.

U radu su predstavljeni slijedeći vakufski objekti: džamije i mesdžidi, zavije, medrese, hamami, imareti, hanovi, karavan-saraji, bezistani i mostovi.

Iako u radu nisu obuhvaćeni svi uvakufljeni objekti iz navedenog perioda, može se vidjeti koliko su vakufi utjecali na razvoj gradova u Bosni i Hercegovini.

ENDOWMENT BUILDINGS IN THE BOSNIAN SANJAK

- the 1560's -

Summary

This paper presents endowments /*waqfs*/ in the Bosnian sanjak until the end of the seventh decade of the sixteenth century. The work is based on the Register of the Bosnian Sanjak from 1565 and the literature on endowment buildings from the period not covered by this Register.

The paper presents the following buildings: mosques and masjids, zavias, madrasahs, public baths, soup kitchens, hostels, caravansarais, roofed markets and bridges. Although the paper does not include all the buildings endowed in the said period, we can see what impact endowments had on the development of cities and towns in Bosnia and Herzegovina.

²⁰² Nurudinović, *Vakufname...*, s. 100.

²⁰³ Čelić-Mujezinović, *Stari mostovi...*, s. 163.

²⁰⁴ Trako, *Vakufname...*, s. 208.

²⁰⁵ Muharem Omerdić, *Prilozi izučavanju genocida nad Bošnjacima (1992-1995)*, "El-Kalem", Sarajevo 1999.